

STORA SMÅ HANDLINGAR OCH TANKAR

Hur ska man nå en vän som inte längre finns men ändå är ständigt närvarande? Och hur är det med förhållandet till det förflutna, hur kan det sökas utan att bli instängt? Hur kan man istället öppna dörren på glänt mot det blivande, det som i stunden artikuleras och aktualiseras?

Det är redan flera år sedan Carl-Gustaf Lilius gick bort. Det är en lång tid om man räknar åren ett för ett, men samtidigt känns avståndet obefintligt, i varje fall relativt. Lilius är med, han är delaktig – tack vare sina verk och texter. Och framför allt är han närvarande nu, i och med denna utställning.

Lilius var och är en vän. Ingen halvbekant och verkligen ingen olycksfågel. Han var och är en vän, en följeslagare till de tankar som rör sig kors och tvärs. Han finns där när vi förenar olika saker och fenomen, ja till och med tidsplan. I Lilius kulminerar det gamla uttrycket: a man of letters. Dessa "brev" måste förstås uppfattas på det mest inkluderande vis. De kan vara vilken koncentrerad tanke och kulturell eller samhällelig gest som helst – ett aktivt deltagande i den ömsesidiga växelverkan som formar oss själva och vår omgivning.

Till personligheten var Lilius tvär. Nej, vi säger kantig. Han var passionerad och impulsiv och dessutom väldigt flitig, rentav besatt. Det var alltid både roligt och påfrestande att diskutera med honom. Samtalen rörde sig kvickt och elegant från plats och ämne till nästa, och i varje skede fanns det grogrund för nya tankar. Tristessen var oändligt långt borta.

Den fartfyllda och kreativa behandlingen av sammanhangen var ett fanstyg. Samtalen var njutbara, men ack så påfrestande. Det var nästan omöjligt att följa

med varje hänvisning och att alltid förstå vad han talade om. Kanske visste han lite för mycket, kanske hade han inte tålmod att vänta. Denna påfrestande egenskap var i sig närande, för sambanden och insikterna kom cykliskt med fördröjning. De åkte med i tankarnas karusell och bearbetade ständigt alla kontexter. Så hölls farten uppe och resan verkade aldrig nå sin ände.

Skriftliga alster

Carl-Gustaf Lilius hade förmågan att skapa stora kvantiteter, men det var aldrig det viktiga. Han hade ett ändlöst behov och en vilja att säga och göra saker, att förvandla abstrakta idéer och teman till någonting konkret. Försöken, handlingarna blev många. De var återkommande, rörde sig i cirkel, och en av de mest centrala och konkreta egenskaperna i hans konst var uttryckligen rörelsen. Ögonblicket kunde uppfattas utgående från helheten.

Lilius handlingar är seriella. De är sammanlänkade med varandra, men inte som på något vulgärt lineärt kopplingsschema. Istället går de omlott och binds ihop till en skön och smidig helhet. Lilius var synnerligen medveten om sina upprepningar – att han gång på gång försökte få till stånd någonting lite bättre, lite mer exakt och mer ingående, någonting enskilt.

Oberoende av teknik och form, så är Lilius produktion som en ändlös rörelse från det motsatta till det angränsande och tillbaka – han återvänder alltid. Sedan knuffar, kramar, matar och retas han. Hans handlingar är stora i sin litenhet och litar på sitt innehåll, på det allmänmänskliga, på styrkan och betydelsen av de gemensamma upplevelserna.

Av Lilius alla skriftliga alster finns det ett som är särskilt originellt och självständigt. Det är som en stollig reklam för hans grundmotton, och en beskrivning av hans handlingars kärna. Det är frågan om en bok där det lilla och det stora, det privata och det offentliga, det abstrakta och fysiska står sida vid sida, vackert och

övertygande till hands. Överraskande nog får bokens titel flera nyanser på sin resa från svenska till finska och tillbaka. År 1989 utgavs boken under namnet *Ingentinget. I alltet*. Därpå följande år översattes den och fick då titeln *Eimikään. Kaikkeudessa*.

Dedikationen i mitt eget exemplar är från hösten 1992. Jag har faktiskt tydliga minnen av hur Carl-Gustaf upprepade gånger underströk den där punkten mellan titelns två delar. Och hur viktig punkten är. Ojoj, vad den är viktig! Jag minns också hur förundrad jag var över att den där ytterst minimala, till och med obetydliga gesten, den där *jävla* punkten kunde vara så fylld av betydelser och samtidigt helt tom. Den var väsentlig men ändå humoristisk och provokativ. Och den där punkten, visst fungerar den.

Det är frågan om en bok som jag burit med mig sedan dess. Den har inte följt med i alla dagliga med- och motgångar, men den har funnits där i bokhyllan bredvid mitt arbetsbord. Den har alltid funnits inom räckhåll, i den där strukturen som skapar vardagens tankemässiga ramar och riktningar. Fortfarande håller jag med. Jag tycker boken är förbryllande bra, och för varje år blir den allt mer meningsfull läsning. Och så kan det ju gå, att var och en av oss samlar på sig år, och kanske till och med lite kunskap och erfarenhet. Och så hittar vi någonting nytt och njutbart i texten, någonting som för vidare.

Det enda beklagliga med den här stora lilla boken är att den är så okänd. Den skulle förtjäna så mycket mer. Det kan hända att Carl-Gustaf var lite för tidigt ute med sin bok. Alla samtida samtalspartner är redan uppskattade. Idag förstår man att en idé- och begreppshistorisk essä inte får stanna i sina fack, utan måste sträcka sina rastlösa tentakler hit och dit och ännu lite längre för att vara framgångsrik.

Lilius rör sig i en svår men givande genre, i goda vänners lag: W. G. Sebald, Claudio Magris, Joseph Brodsky och Georges Perec. Och det finaste, kanske mest väsentliga, är att han skapar stilen och nivån på sitt eget, synnerligen originella sätt. Jag syftar på de ändlösa äventyr, den rörelse och de rörelsebanor som är på kollisionskurs då Lilius tar sig an samhällsorienterade och politiska, historiska och varför inte också astronomiska verk. Handlingarna flätas ihop, ibland kallar man det intertextualitet, men det begreppet kommer inte ens nära bokens titel med dess mångsidighet och precision, omsorg och skämtsamhet.

Bildkonst

Om man vill lyfta fram en medtävlare till Lilius litterära produktion så ligger hans konstnärliga produktion nära till hands. Det var varken brist på utställningar eller teman. Ändå finns det en sak, det där ena specifika som kan urskiljas klart och tydligt. Ett tema eller mål, vars gåtfullhet, olösbara karaktär, onåbara skönhet och estetik alltid var närvarande. Det där som fanns i men överträffade vardagen, det där som Lilius lyckades ladda med precis allting.

Kvinnan, kvinnligheten, hoppet och tron. Det som är bättre, det dygdiga, möjligheterna. Livet – för sig själv och tillsammans. Paradis och vardag, båda två tillsammans, sida vid sida.

Och nu ska jag inte låta handen treva efter den där stora lilla boken i bokhyllan. Nu är det blickens tur att få irra runt och söka, dröja sig kvar, röra på sig och bli berörd. Verket finns hemma hos oss på väggen, för också det har följt med i varje flyttning. Titeln berättar inte allt, men ändå en hel del. Verket hör till serien *Paradisdans*, och har en dedikation från sommaren 1997. En flodvåg av minnen, riktigt vackra minnen, följer med det här föremålet. Det var en födelsedagsgåva till min fru. Vi valde det tillsammans, alla tre. Carl-Gustaf och Schirin tittade länge och diskuterade hängivet. De hade trevligt, roligt tillsammans.

Verket är en del av en serie. Ändå hör det inte till en serie från en viss tid, utan är delaktigt i en omfattande och gedigen serie handlingar som aktualiserats med både små och stora gester. Och så minns jag en annan sak. Den saliga röran i Carl-Gustafs arbetsrum, där olika typer av kvinnor i olika storlekar täckte väggar, golv och tak. De kunde vara gjorda på papper eller konstruerade av metallnät. Men oberoende av material, så fanns det någonting lika i dem alla: djupet och den intensiva strävan efter rörelse. Där fanns en hemlighet och ljuvlighet, en tro och ett hopp, allting på samma gång närvarande i vetenskapen om hur osannolikt, besvärligt och tidskrävande det är att lyckas. Och ändå är det just därför som resan och rörelsen fortsätter, förtätas och koncentreras.

Jag tittar på *Paradisdans* utan att minnas. Verket aktiverar känslan, vikten och betydelsen av att vi inte ska vara rädda, vika undan för, eller av respekt hålla fel sorts avstånd till det som känns viktigt. Om någonting känns som det viktigaste, så måste vi gå i dialog, leva med det. Det betyder att vi måste våga konfrontera och handskas med risker, misslyckanden och känslor av lycka. Och så måste vi acceptera att saker och ting inte alltid fungerar, är prydliga och fyndiga.

Politik

Ett politiskt djur. Så tänker en herreman någonstans långt borta, mer än 2000 år sedan. Att vi är politiska djur, på gott och ont, alltid en del av problemet och samtidigt möjligheten till en lösning. Så skrev Aristoteles. Det handlar inte om absoluta ideal utan om relativitet, om att tillfälligt möta både ansvar och frihet och i en viss situation ta dem i besittning.

Carl-Gustaf Lilius var och förblir ett politiskt djur. Han är varken den stora stygga vargen eller någon kolibri. Han är bägge två och allting däremellan. Att vara politisk betydde för honom egentligen ingenting annat än att vara människa, att leva. I det här fallet hade jag inte ens då en gång i tiden några svårigheter att förstå vad det var frågan om.

Enligt Lilius var politik och det politiska så viktiga frågor att man inte uteslutande kunde överlåta dem åt yrkesfolk. Politiken var en del av oss och en del av vardagen. Den fanns inte där uppe, inte heller där nere, utan i mitten. Alltså mitt i den där utdragna onsdagseftermiddagen. Politiken och det politiska aktualiserades som upprepade handlingar och tankar, hölls samman av tanken om att de är viktiga, och av att den här betydelsen uttalades och påvisades.

Det här var förstås ingenting som Lilius själv kommit på, och det lät han inte heller förstå. Han placerade in sig själv i en tradition, gjorde sig till en del av en politisk rörelse som funnits i hundratals år. Det centrala i den här rörelsen är att vi ständigt och ihärdigt kommenterar och kritiserar de saker som är betydelsefulla för oss. Att delta är att bry sig om. Det innebär att vi med en konstruktiv kritik vårdar det vi kommer ifrån, det vi befinner oss i och det vi måhända är på väg mot.

I den politiken är det fortfarande så att det lilla är stort och det stora litet. Meningslös stelhet, skräckscenarier, försök att lösa problemen på förhand eller att inte försöka alls – de hör inte hit. I den här politiken kivas och polemiserar man. Konflikter uppstår då man möts, och så är det bara – då en ständig dialog förs med den politiska teorins klassiker och det som är viktigt idag. Det finns en koppling till bland annat Chantal Mouffe och John Rawls. Det finns också ett ömsesidigt beroende och en omsorgens kultur som inte är naiv, som inte underkuvar genom att höja till skyarna. Man lever nära inpå konflikterna, och lyckas därför hantera dem. Den här politiken är agonistisk men förfaller inte till antagonism, och är således skeptisk men ändå fördomsfri. Den innehåller en närhet till medmänniskorna och en ömsesidig respekt för olikheter – det där som man brukar kalla "reasonable disagreement".

Vissa människor är som de är, för "modiga människor kan helt enkelt inte besegras." (1990,132) Så uttrycker sig Lilius, då han än en gång berättar historier om människor som inte gett vika, trots att makten behandlat dem illa.

Carl-Gustaf Lilius serie av tankar och handlingar exemplifierar på ett fint sätt ett vackert judiskt talesätt, som sätter oss i relation till vad det innebär att vara människa – alltså en motstridig, utsökt men irriterande människa, som gör anspråk och ändå låter sig exponeras. Den här människan har alltid två sidor, bägge närvarande i en oundviklig växelverkan. En mänsklighet som å ena sidan bygger på det humana (mensch), förmågan att vidga sitt perspektiv och sätta sig in i någon annans situation. Som har fantasi och förmågan till empati. Å andra sidan har vi handlingarnas (macher) narrativ, en serie handlingar. De innebär å sin sida att vi deltar i en tradition, tar risker och gör saker utan garanti för framgång. Att vi inte bara betraktar och kommenterar, utan också åstadkommer någonting.

* * *

Kretsloppet för oss tillbaka till början.

Hur ska man nå en vän som inte längre finns men är ständigt närvarande, i tankarna och polemiken, i blicken som stannar och i saknaden?

Svaret är klart och tydligt, om än inte uppenbart. Det här mötet är ledande, men ändå famlande. Det är ett möte av glädje, inte sorg, aldrig påtvingat. Det är ett djupt och fördjupande möte.

Jag känner en djup glädje över Carl-Gustaf Lilius ständiga närvaro. Den här trassliga serien stapplande steg i olika riktningar skulle vara mycket mer outhärdlig utan honom. Verkligheten skulle vara så trist och tvär om han inte utmanade och sparrade mig, och oss, till att vara det vi är – allt vad det innebär att tillsammans vara människor i vardande.

Mika Hannula

17.1.2017